

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

№ 10294

№ 83

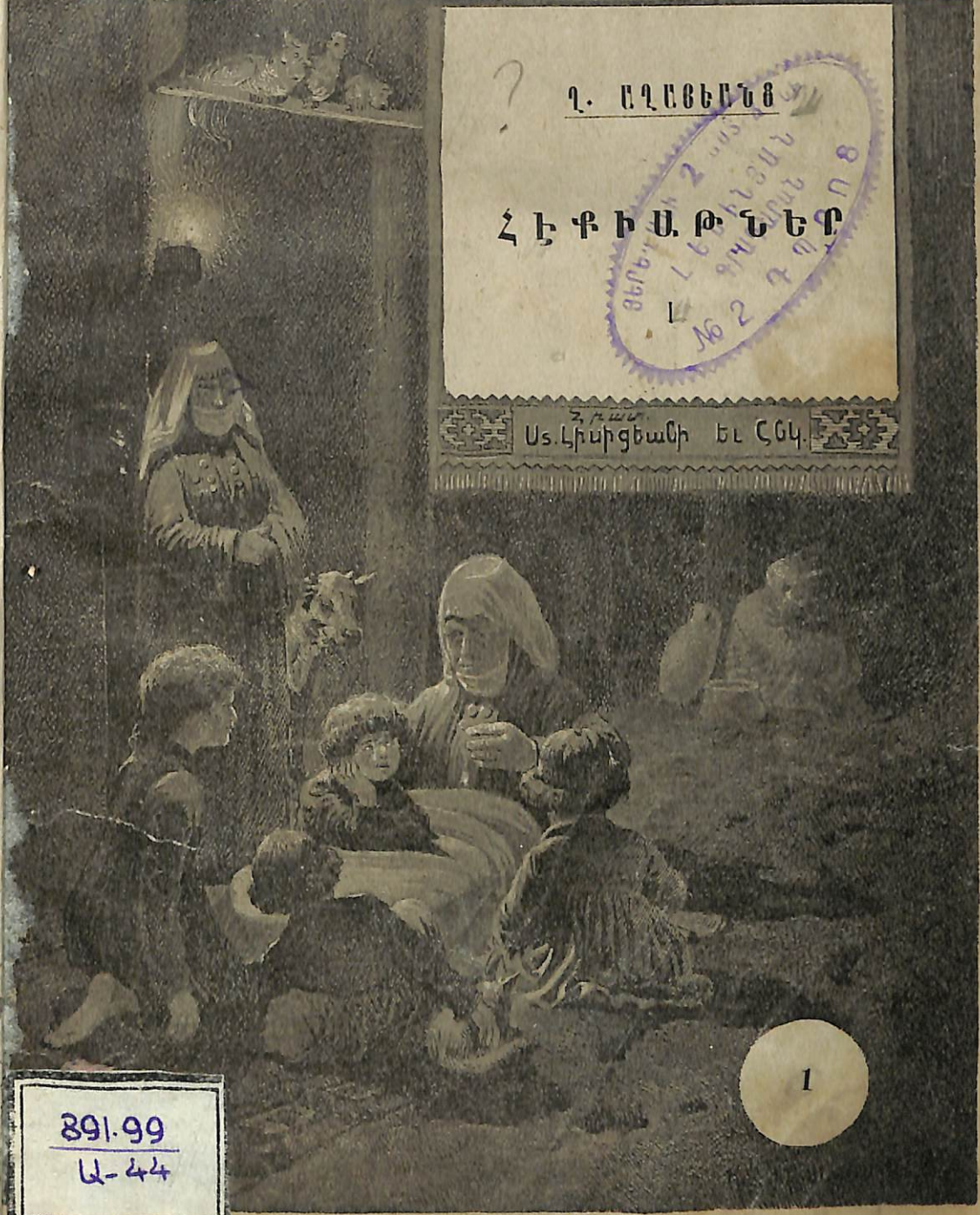
ՀԷՔԻԱԹՆԵՐԻ ԱԶԻԱՐՆ

? Ղ. ԱՂԱՅԵՆՆՑ

ՀԷՔԻԱԹՆԵՐ

Աս. Կիսիցեանի ԵԼ ԸԸԿ

891.99
Ա-44

1

10194

40

19 NOV 2010

ՀԷՔԻՄԹՆԵՐ ԱՇԽԱՐՀ 1

891.99
Ա-44

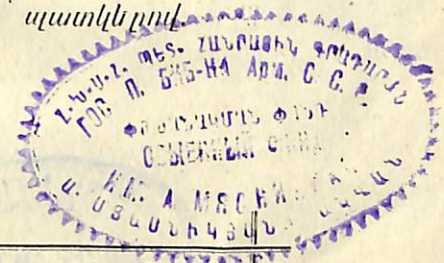
Ղ. ԵՂԵՑԵՆՑ

23 JUN 2005

Հ Է Ք Ի Մ Թ Ն Ե Ր

Գիւլնազ տասի հեքիաթը
Այծատուր
Զանգի-Զրանգի
Մանուկ-խան

5 պատկերով

Հրատարակչի կնիք
«ՍՏ. ԼԻՍԻՑԵՍՆ և ԲՆԿ»
Բնկերության

ԹԻՖԼԻՉ 1904

Տպարան «ՀԵՐՄԷՍ» Մաղաթ. փող., 15.

(55)

ԳԻՒԼՆԱԶ ՏԱՏԻ ՀԷՔԻԱԹՐԸ

Ձմեռն էր, գիշերը երկար: Գիւլնազ տատը, գլուխը բարձի վրա դրած՝ ննջում էր: Երեխէքը վրա թափեցին, բունը փախցրին, որ իրանց համար մի հէքիաթ ասի. նա էլ սկսեց.

—Էլե՛լ է չի էլե՛լ՝ մի սիրուն արտուտիկ:
Կտուցը սուր՝ մեր Սուրիկի քթի նման,
Բըմբուլը խուճուճ՝ Արմիկի մագերի նման,
Թևերը փափլիկ, Արփիկի կուների նման:

Ահա այսպէս սիրուն էր արտուտիկը:

—Բա ինձ նման ոչինչ չունէր, ասաց Վանին:

—Բա ինձ, ձայն տըւաւ Հոփսիկը:

—Ինձ էլ չասեցիր, տատիկ, —լաց էլաւ Նազիկը:

—Սպասեցէք, սպասեցէք, երեխէք, դեռ չեմ վերջացրել. ամենքիդ էլ բաժին կը հասնի, —ասեց տատիկը և շարունակեց.

—Աչիկներն այնպէս նախշուն էին, ինչպէս Վանինի աչքերը:

—Կատարն այնպէս կարմիր էր, ինչպէս Հոփսիկի թըշերը:

—Ոտներն այնպէս բարակ էին, ինչպէս Նազիկի մատները:

—Ես ոտներ չեմ ուզում, դանդաուեց Նազիկը:

—Բա ինչը՞ կուզես, Նազիկ: Եթէ «տոտիկներ» ասեմ, կուզես, —ասում է տատիկը:

—Ձեմ ուզում, ոչ ոտներ կուզեմ, ոչ տոտիկներ. ես աչիկներն եմ ուզում:

—Աչիկներն ինձ է տըւել տատիկը, քեզ չեմ տալ, դուչեց Վանին:

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 17 февраля 1904 г.

32898 - 61

—Նագիկ, կուզես, կատարը դու վեր առ, տոտիկները ես կը վերցնեմ, ասաց Հռիփսիկը:

—Չեմ ուզում, ես աշիկներն եմ ուզում, պնդեց Նագիկը:

—Վանի, դու կատարը վերցրու, ես տոտիկները, իսկ Նագիկը՝ աշիկները, խնդրեց Հռիփսիկը, որ ամեն կերպ աշխատում էր հաշտութիւն ձգել:

—Ի՞նչ եմ անում կատարը, տատիկն ում ինչ որ տըւել է, այն է նրանը, պնդեց Վանին:

—Ճշմարիտ է ասում Վանին, ամեն կողմից գոչեցին երեխէքը:

Նագիկը գոհ չը մնաց և վէճը երկար շարունակեց, բայց տատիկը չէր լսում. նա դուրսը դրել էր բարձին և բնել, էլ չէին կարող զարթեցնել: Վեր կացան, իրանք էլ մտան տեղըները:

Միւս երեկոյին երեխէքը էլի հաւարեցին տատիկի մօտ, որ լսեն հէքիաթի շարունակութիւնը: Նա էլ սկսեց.

—Անցած դարնանը մեր պարտէզի ծառի վրա մի սիրուն կը կու կար: Ես նստած էի ծառի տակին, և դուք մէկ-մէկ եկար ինձ մօտ:

Երբ որ Սուրիկը ներս մտաւ, կը կուն կանչեց.— Կո՛ւկո՛ւ: Եկաւ Արմիկը, կանչեց.— Պո՛ւ-պո՛ւ:

Եկաւ Արփիկը, կանչեց.— Տո՛ւ-տո՛ւ:

Եկաւ Հռիփսիկը, կանչեց.— Գո՛ւ-գո՛ւ:

Եկաւ Վանին, ասեց.— Բո՛ւ-բո՛ւ:

Եկաւ Նագիկը, կը կուն էլ ոչինչ չասեց, թռաւ, դնաց: —Օ՛խ, Օ՛խ, Նագիկ, Օ՛խ, Օ՛խ, կը կուն քեզ համար ոչինչ չի ասել... միաբերան գոչեցին երեխէքը և ջրգրեցրին Նագիկին:

Նագիկը շատ նեղացաւ, թէ ինչու կը կուն նրա համար ոչինչ չի ասել և սկսեց լաց լինիլ:

Տատիկն ասեց.— Նագիկ, գիտես՝ ինչու կը կուն քեզ համար բան չասեց: Նա վախեց քեզանից: Ինչ որ ասէր, դու չը պիտի հաւանէիր, ուրիշն էլ իրանը քեզ չէր տալ, ինչպէս անցած երեկոյին:

—Տատիկ ջան, տատիկ, որ մէկ էլ կը կուն գայ, ասա՛ ինձ համար էլ մէկ բան ասի. ինչ էլ որ ասի, ես կը նուրսնեմ.— աղաչեց Նագիկը և այնուհետև շատ խելօքացաւ:

ԳԻՒԼՆԱԶ ՏԱՏԻ ԹՈՌՆԵՐԸ

Մէկ անգամ Գիւլնազ տատին շրջապատեցին իր թոռները և սօտիպեցին, որ տատը թռչնիկներ շինէ նրանց:

Տատն էլ վեր առաւ փոքրիկներից մէկին, դրաւ ծնկան վրայ, երկու ձեռքից բռնեց և վեր ու վայր թափ տալով երգեց.

Ղո՛ւ—ղո՛ւ—ղո՛ւ, ա՛ դու—դո՛ւ.

Նա՛կ, նա՛կ, ա—դու—նա՛կ, թը՛ռռռ...

Յետոյ մի ուրիշն ընկաւ տատիկի գիրկը և ասեց.— Տատիկ ջան, տատիկ, ինձ էլ մի կաշաղակ շինես...

Տատիկը նրան էլ դրաւ ծրնկներին և առաջւան պէս երգեց.

Չա՛—չա՛—չա՛, կա՛—չա—չա՛,

Ղա՛կ, ղա՛կ, կա—չա—ղա՛կ, թը՛ռռռ...

—Տատիկ ջան, տատիկ, ինձ էլ մի ծիտիկ շինես, ասեց ամենից փոքրիկը:

Տատիկը նրան էլ վեր առաւ և վեր ու վայր թըռցնելով՝ երգեց.

Ծիտ եմ, ծիտ եմ, ծլլըլում եմ,

Ծիլ, ծիլ, ծիլ.

Ոստոստում եմ, թռչկոտում եմ,

Տիլ, տիլ, տիլ:

Արի, թևիկ, արի, փետրիկ,

Որ ես դառնամ փոքրիկ ծիտիկ,

Փոքրիկ ծիտիկ, պիծիկ—միծիկ, թը՛ռռռ...

Ա Յ Ծ Ա Տ Ո Ւ Ր

1.

Էլեւ է չի էլեւ մի հարուստ սովորաբար: Այս սովորաբարը իր բարւանով իջնում է մէկ գիշեր մի գիւղի մօտ: Կէս գիշերին վեր է կենում որ պտըտի քարւանի չորս կողմով և պատէր տայ պահապաններին, որ արթուն մնան, մէկ էլ տեսնում է՝ երկու մարդ դուրս եկան գիւղից, նրանց առաջը եկաւ մի ուրիշ մարդ և հարցրեց.

— Ի՞նչ բախտ գրեցիք նորածին մանուկի համար:

Մարդիկը պատասխանեցին.

— Այստեղ իջած սովորաբարի բախտը նրան տրւինք:

Այս ասացին մարդիկը և իսկոյն աներևոյթ եղան:

Սովորաբարն իսկոյն իմացաւ, որ նրանք երեխանց ճակատի վրայ նրանց բախտը զրոյդ հրեշտակներ էին. շատ տխրեց, որ իր բախտը տրւել են մի նորածին մանուկի. էլ նրա քունը չըտարաւ այն գիշերը:

Լուսացաւ թէ չէ, սովորաբարը գնաց գիւղը և հարց ու փորձ անելով իմացաւ, թէ ում տանն է երեխայ ծընւել այն գիշերը: Գնաց տեսաւ բարուրի մէջ մի սիրուն փափիկ տղայ, և առաջարկեց նրա հօրն ու մօրը, որ երեխան իրան տան:

— Ես մեծ կարողութեան տէր եմ, ասաց, բայց որդի չունեմ: Ես դրան կը որդեգրեմ, բոլոր ունեցած չունեցածս դրան կըտամ, ձեր ապրուստն էլ կըհոգամ:

Ծնողաց համար շատ գժւար էր համաձայնել մի այսպիսի առաջարկութեան, մանաւանդ ծննդական մօր համար, բայց որովհետեւ իրանք աղքատ էին, չըզիտէին ինչ անեն, տան թէ չըտան: Հաւարեցին զրացիները և ա-

մեն կողմից սկսեցին համոզել ծնողներին, որ իրանց որդու բախտաւորութեանը արգելք չըլինեն: Առանց դրան էլ զաւակներ շատ ունէք—ասացին նրանք—և էլի կունենար. դուք հազիւ նրանց կարող էք պահել. այդ մէկն էլ տըւէք այս պարոնին, թող գնայ. հարուստ մարդ կը դառնայ, ձեզ էլ կըհարստացնէ:

Սրա վրայ ծնողքը յօժարեցան և երեխային մի քանի ոսկով տըւին սովորաբարին:

Սովորաբարը տարաւ երեխային իր քարւանը և ճանապարհ ընկաւ դէպի իր գնալու աշխարհը: Շատ գնաց թէ քիչ, Աստուած գիտէ, երբ որ հասան մի ջրառատ և գեղեցիկ հովիտ, այդտեղ իջան հանգստանալու:

— Սրանից էլ թաքուն տեղ չի լինիլ, մտածեց սովորաբարը. հիմա ես սրան թաղել կըտամ այս հովտումը, տեսնեմ՝ այնուհետեւ էլ ինչպէս պէտք է խլէ ինձանից իմ բախտը:

Կանչեց իր հաւատարիմ ծառային և ասաց.— Առ այս երեխային և տար մատաղ արա ինձ համար. միայն սիրտն ու թոքը բեր ինձ:

Սովորաբարը կարծում էր, որ երեխայի սիրտն ու թոքը կըվերադարձնեն իր բախտը:

2.

Եղանակը ամառնային էր և տարին երաշտ: Բայց ջրաբբի և դալարագեղ հովիտը մի լեռնային տեղ էր և շատ գեղեցիկ ամառանոց խաշնարած ժողովրդի համար:

Սովորաբարի ծառան երբ որ երեխային բոլորովին հեռացրեց քարւանից և անցաւ մի բլրակի քամակ, այստեղ տեսաւ հօտերով ոչխարներ և սկսեց մտածել ինքն իրան...

— Ո՛չ, անիրաւ աղաս, ես քո անդուլթ հաճոյքը կատարել չեմ կարող:

Այսպէս մտածեց ծառան, և երեխային մի թփի տակ

դնելով՝ նրա պահպանութիւնը յանձնեց Վերին Նախախնամութեան:

Ոչխարի հօտը հեռու չէր: Ծառան դիմեց հովիւներին, գնեց մի փոքրիկ ուլ, մորթեց և սիրտն ու թոքը հանելով՝ տարաւ իր աղային: Սովաքարը խորովեց, կերաւ և միամտելով՝ շարունակեց ճանապարհը:

3.

Ոչխարի հօտը կամաց-կամաց սփռւելով հովտի մէջ, հասաւ այն թփին, ուր դրւած էր երեխան: Մի կթի այծի ծծեր այնքան լցւել էին, որ քիչ էր մնում տրաքէին. մի ծծկեր կենդանի էր փնտրում որ թեթեացնել տար իր ծանրութիւնը: Նա որ տեսաւ երեխային թփի տակ ուլի պէս հեկեկալիս, իսկոյն մօտեցաւ և ծիծը դրաւ բերանին: Քաջառոզը և ուժեղ մանուկը սկսեց ծծել այնքան, որ բոլորովին դատարկեց այծի ծծերը: Թէ այծը և թէ մանուկը հաւասարապէս գոհ մնացին այս անակընկալ դէպքից: Այս բանը սովորութիւն դարձաւ այծի համար. ամենայն օր մի և նոյն ժամին, ուր էլ որ լինէր հօտը, նա ջոկում էր և վազում դէպի մանուկը, որ ծիծ տայ նրան:

Այս կթի այծը պատկանում էր մի պառաւի: Պառաւը մի քանի օր վրայ-վրայ գրկեց կաթից. այծը գրնում էր տուն դատարկ կրծքով: Չատ նեղացաւ պառաւը և գնաց հովիւների հետ կուեց:

— Գուք էք կթում իմ այծը, ասում է պառաւը և մեղադրում հովիւներին: Իսկ հովիւները պատասխանում են.

— Երկինք, գետինք, մանք տեղեկութիւն չունենք: Մենք որ կթելու լինենք, քո միակ այծը չենք կթիլ, այլ նրանցը կրկիթենք, որոնք մէկի տեղ մի քանիսն ունեն: Բայց քո այծը սովորութիւն է արել յանկարծ անյայտանալու: Մէկ էլ նայում ենք որ չըկայ, ուր է գնում—չը-

դիտենք: Կուգես, մէկ օր եկ, դու ինքդ տես աչքովդ, որ հաւատաս:

Պառաւը մէկ օր այծի հետ գնաց ոչխարը և աչքը չըհեռացրեց նրանից: Կէսօրի մօտ ժամանակը, երբ այծի կուրծքն արդէն լցւել էր, նա սուս ու փուս քաշեց գէպի մանուկը: Պառաւն սկսեց հետնել նրան: Այծը կանգ առաւ մի թփի տակ և երկար մնալուց յետոյ վերադարձաւ դատարկ կրծքով: Պառաւը մօտեցաւ թփին և տեսաւ մի հրաշագեղ երեխայ: Պառաւի ուրախութեանն էլ չափ չըկար:

— Այս լաւ դառաւ, ասաց նա. եթէ մի քանի օր կաթից գրկեցի, դրա փոխարէն Աստուծ ինձ մի որդի տրւաւ. կրտսնեմ, կրպահեմ, կրմեծանայ, ինքն էլ ինձ կըպահի: Գրկեց երեխային, տարաւ մօտիկ վտակում խըշխըշալի լողացրեց, փաթաթեց իր շարսաւում և ստէպ ստէպ համբուրելով՝ տարաւ տուն: Տղան մեծացաւ և իրաւի, դառաւ պառաւի ծերութեան նեցուկը, նրա պահպանը: Եւ որովհետեւ սկզբում այժմ էր պահպանել նրան, այդ պատճառով նրա անունը դրին Այծատուր, ասում էին և «Այծի տղայ» մականունով:

4.

Այժատուրը դառել էր արդէն տասնըվեց—տասնութ տարեկան և մի հրաշագեղ, խելօք, ժրաջան և ամենքին սիրելի երիտասարդ էր: Այս միջոցներին սովաքարը մած քարւանով եկաւ իջաւ այս գիւղումը: Հիւրասէր գիւղացիք շրջապատեցին սովաքարին և մեծ պատուով ընդունեցին: Ամենից առաջ նրա ձիու կապը բռնեց Այժատուրը, օդնեց նրան իջնել ձիուց և ինքն սկսեց ձին ման ածել, որ հանգստացնէ հոգնածութիւնից: Երբ որ ձին կապեց և խոտ տաւ, սկսեց իրան սովաքարին ծառայել և կերակուր պատրաստել: Սովաքարին շատ դիւր եկաւ Այժատուրը. նրա քաղաքավարի խօսք ու գրոյցը, շարժ-

մունքը, ճարպիկութիւնը սովորաբարի ուշադրութիւնն այնպէս զրաւեցին, որ ուզեց նրան իր մօտ վերցնել: Սկսեց հարց ու փորձ անել և տղան պարզմտութեամբ պատմեց իր ծագումը, ինչպէս որ լսել էր, և իբրև ապացոյց իր ասածի ճշմարտութեան, վկայ բերաւ իր Այծատուր անունը:

Սովորաբարն իսկոյն մատը կծեց.— Հը՛մ, ասաց իր մտքումը, սա իմ վերցրած մանուկը պէտք է լինի, և հէնց այստեղ էլ հրամայեցի, որ սպանեն նրան, բայց բանից դուրս է գալիս, որ ծառաս չի կատարել իմ հրամանը, և հէնց տարիքն էլ համապատասխանում են նոյն տարւան:

— Այծատուր որդի, ասաց սովորաբարը, կուզես ինձ մօտ մնալ. ես քեզ կընշանակեմ զլիսաւոր վերակացու իմ բոլոր ունեցած-չունեցածի վրայ. դու խելօք տղայ ես երևում, լաւ աւելագայ կունենաս.

— Ես այդպիսի բախտից փախչող չեմ, ասաց Այծատուրը. երբ որ դուք այդչափ ողորմած և բարի կըլինէք դէպի ինձ, ես էլ կաշխատեմ երախտահատոյց լինել և յոյս ունեմ, որ ամօթով չեմ մնալ ձեզ մօտ:

Ինչ ասել կուզի, որ սովորաբարի նպատակը չար էր: Նա ոչ թէ Այծատուրի բախտը, այլ նրա անբախտութիւնն ու մահն էր ուզում:

Այծատուրը յուսադրելով իր խնամակալ պառաւին, որ շուտով յետ կըդառնայ և նրան մենակ չի թողնիլ, մնաս բարև արաւ, գնաց սովորաբարի հետ:

5.

Մեծ հարստութեան տէր էր սովորաբարը: Երբ որ նրա քարանի ծայրը բացուում էր, էլ վերջը չէր կտրուում: Հագարաւոր ուղտեր, ձիանք և ջորիք միայն նրա վաճառքն էին մի քաղաքից միւս քաղաք տեղափոխում: Ինչ ճոթեղէն, ինչ ակնեղէն, ինչ մրգեղէն ու համեմունք ա-

սես, որ նա չունենար: Ով ինչ ունէր ծախելու, նրա անելուն էր սպասում, ով ինչ գնելու ունէր, նրա ապրանքի գալուն էր սպասում: Երբ որ տանից դուրս էր գալիս, էլ տարիներով չէր վերադառնում. պատահում էր, որ ամիսներով ճանապարհ էր գնում, օրինակ՝ Հնդստանից մինչև Խորասան, Խորասանից մինչև Թիֆլիս, Թիֆլիսից մինչև Հաշտարխան: Տուն ունէր ինչպէս թագաւորական պալատ. շահերն ու սուլթանները նրանից էին փող պարտք անում, նրա թանգագին ընծաներին սպասում:

Նա կին ունէր, բայց արու գաւակ չունէր, այլ մի աղջիկ միայն, որ ինչքան գեղեցիկ էր, նոյնքան և բարի ու խելօք. Գոհարիկ էր անունը և արդէն տասներհինգ տարին լրացրած մի նախանձելի հարսնացու էր:

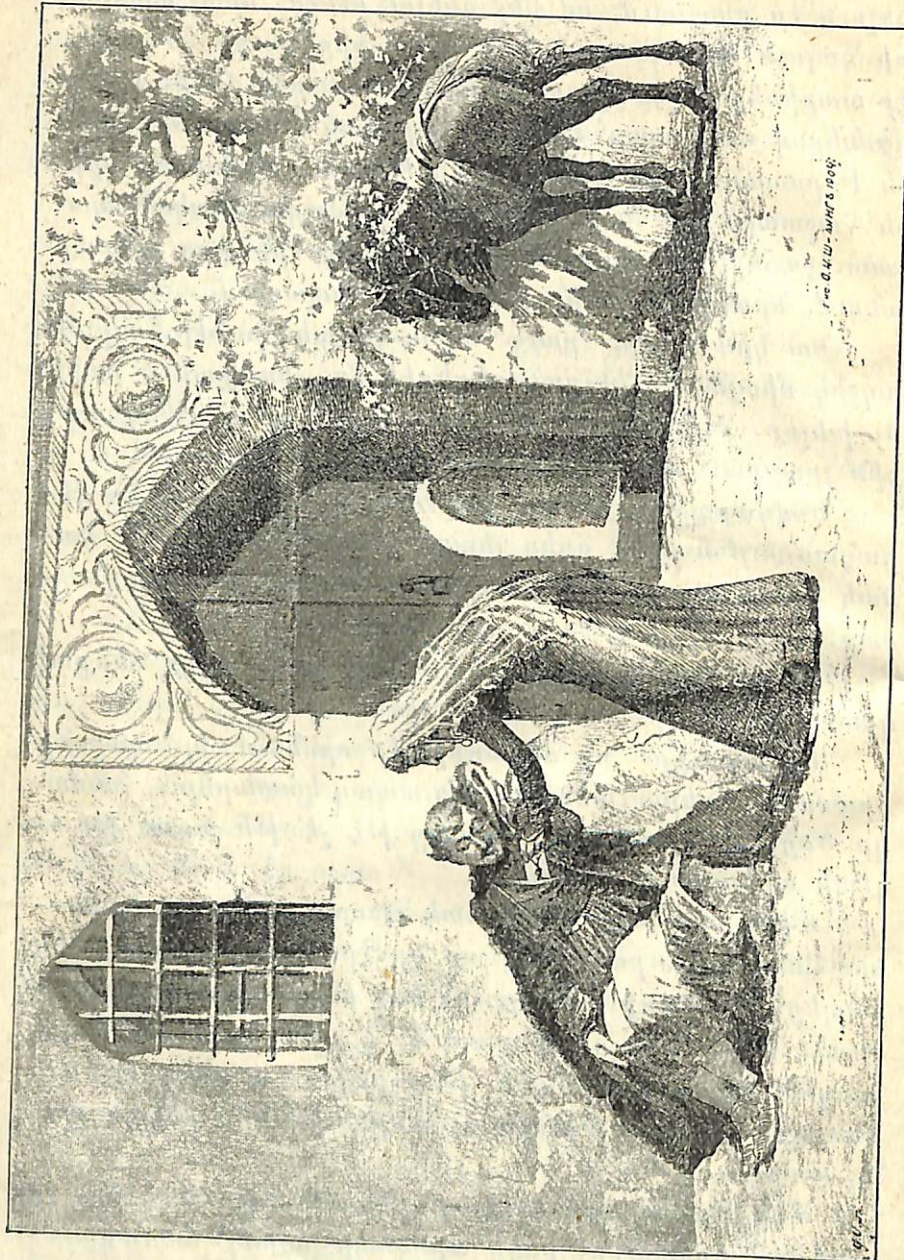
Սովորաբարն այժմ իր քարւանով դէպի տուն էր վերադառնում և հինգ օրից յետոյ պիտի հասնէր: Մի նամակ գրեց, տրւաւ Այծատուրին և մի լաւ ձի տալով՝ ասաց.

— Այս նամակը կըհասցնես մեր տուն և բո ձեռքով կըտաս իմ կնոջը:

Այծատուրը, որ մի առիթ էր որոնում իր պարոնի հրամանը մտերմութեամբ և անյապաղ կատարելու, նամակը ծոցումը դրաւ և ձին նստեց թէ չէ՝ թե առաւ թռաւ դէպի սովորաբարի տունը:

Միւս օրը ճաշի ժամանակ հասաւ սովորաբարի տունը: Ամառն էր. բաւական շոք օր էր: Իջաւ ձիուցը, ձին կապեց մի ծառի ստեղծում, իսկ ինքը մօտեցաւ տան դռան: Տեսաւ դուռը կողքած է, էլ չուզեցաւ անհանգստացնել ներսը եղողներին. թեք ընկաւ պատի տակին և սաստիկ հոգնածութիւնից ու անքնութիւնից իսկոյն քունը տարաւ:

Մեր Այծատուրը այսպէս քնի մէջ ով գիտէ ինչ էր տեսնում երագումը, բայց արեգակի այրող ճառագայթների տակ կարմրել էր և քրտնել այնպէս, ինչպէս մայիսի կարմիր վարդը մարգարտեայ ցօղի կաթիլներով: Իր այս պատկերով նա ուղիղ Գոհարիկի սենեակի պատահանի

գիմացն էր: Ով գիտէ, ինչ անյայտ զրդումից ստիպւած, Գոհարիկը բաց արաւ սենեակի պատուհանը և յանկաբժ որ չրտեսաւ Այծատուրի ցօղաթաթախ վարդազեղ դէմքը, մնաց տեղն ու տեղը մեխուած, իր կեանքումը տեսած չէր մի այսպիսի հրաշագեղ պատկեր: Էլ աչքը չըհեռացրեց հանգամանքը յաջող էր, որովհետև իրան զրաւող երիտասարդը քնած էր և կարող չէր տեսնել նրան: Այսպէս որ շատ նայեց Գոհարիկը, մի նամակի ծայր նշմարեց տղայի ծոցից դուրս եկած, յետոյ էլ տեսաւ ձին և ճանաչեց:

—Սրան անպատճառ իմ հայրս կրկին ուղարկած իր գալուստն իմաց տալու, ասաց աղջիկն իր մտքումը և առանց երկար մտածելու՝ իջաւ վերեւից և Այծատուրի ծոցից նամակը կամացուկ դուրս քաշեց ու կրկին թռաւ դէպի վեր՝ իր սենեակը:

Գոհարիկը բաց արաւ նամակը և կարդաց հետեւեալը—

«ԻՄ ՍԻՐԵԼԻ ԱՄՈՒՍԻՆ,

«Այս գրաւերը երիտասարդը քեզ մօտ հասնի թէ չէ,
« սիրով կընդունես, որ ոչ մի կասկած չըտանէ, եւ սրով
« կըլինի թէ հրով, թոյնով կըլինի թէ պարանով, անյա-
« պառ վերջ կըտաս ողբա կեանքին: Ես հինգ օրեց այդ-
« տեղ կըլինեմ եւ դրան շրպիտի տեսնեմ կենդանի:

Ք ո ա մ ու ս ի ն »:

Գոհարիկը կարդաց այս նամակը և իր ոչ աչքերին և ոչ ախանջին չըհաւատաց: Ո՛չ, երեւի հայրս ուղեցել է գրել ահա ինչ—և սկսեց գրել հետեւեալը—

«ԻՄ ՍԻՐԵԼԻ ԱՄՈՒՍԻՆ,

«Այս գրաւերը երիտասարդը քեզ մօտ հասնի թէ չէ,
« իսկոյն իմ Գոհարիկս դրան կըտաս եւ կըպսակես այն-
« պէս, որ մինչեւ իմ գալստ ամեն ինչ վերջացած լինի:

Ք ո ա մ ու ս ի ն »:

Գոհարիկն այս նամակը գրեց կարծես անգիտակցաբար, առանց իրան որ և է հաշիւ տալու և տարաւ դրաւ Այծատուրի ծոցումը: Այս գործողութիւնը կատարելուց յետոյ Գոհարիկը սուս ու փուս վեր բարձրացաւ, այրեց իր հօր նամակը և որպէս զի Այծատուրին երկար չը թողնէ արևի տակ, ուրախ-ուրախ ներս մտնելով մօր սենեակը՝ ասաց.

—Մայրիկ, նայիր, մեր դռանը մի անծանօթ երիտասարդ կայ քնած: Նա ձիով է եկել, իսկ ձին հայրիկինն է. ուրեմն նա մի լրարբեր պէտք է լինի: Հարկաւոր է նրան զարթեցնել և վեր կանչել:

Ծառաները ուրիշ տեղ էին գնացել, տանը ոչ ոք չը կար, բացի մօրից և աղջկանից: Մայրը իջաւ ներքև և Այծատուրին զարթեցրեց:

Այծատուրը ներողութիւն խնդրեց տիրուհուց և ծոցիցը նամակը հանելով տըլաւ իրան:

Տիրուհին նամակը կարգաց և տղայի երեսին նայելով՝ մի առանձին ուրախութիւն և հաճոյք զգաց:

—Գու զիտէս՝ այս նամակումն ինչ է գրած, հարցրեց տիրուհին:

—Ո՛չ, ինձ յայտնի չէ, տիրուհի:

—Երևում է, որ յայտնի չէ, եթէ ոչ՝ էլ ինչ կըտանէր քունըդ: Գնանք վերև, ես այնտեղ քեզ կըյայտնեմ, թէ ինչ է գրած:

Տիրուհու նպատակն էր տեսնել թէ ինչ ներգործութիւն կանէ աղջկայ վրայ հօր կամքը:

Տիրուհու սիրալիր ընդունելութիւնը բաւական քաջութիւն տըլաւ Այծատուրին, թէև նա առանց այս էլ իր հոգեկան անմեղ վիճակից դուրս չէր կարող գալ. նա ոչ ամօթխած էր և ոչ յանդուգն. ազատ էր երկու ծայրերից էլ, իբրև բնութեան անարատ զաւակ:

Երբ որ վերև բարձրացան, նրանց զիմաւորեց Գոհարիկը և սկսեց հարց ու փորձ անել հօր մասին, նրա առողջութեան, իսկ մօրից հարցրեց, թէ ինչ է գրել հայրը: Այծատուրը միայն հէքիաթներումն էր լսած Գոհարիկի

նման զեղեցկութիւնների մասին, և ինքն իրան շատ երջանիկ զգաց, որ այնպիսի մի զիցուհու նըլաստ ծառան պիտի լինի: Նա չէր կարող մտքովն անգամ անցկացնել, որ կարող է ծառայից էլ աւելի բարձր լինել և նրան իրան կողակից և լծակից համարել:

—Անունըդ ինչ է, որդի, հարցրեց տիրուհին:

—Աստատուր է,—պատասխանեց տղան, Այծատուր անունից ամաչելով:

—Աստաճատուր... Գիտէս, Աստաճատուր, իմ ամուսինս գրել է, որ դու գաս թէ չէ՝ իմ աղջիկը քեզ տամ. սա է ահա իմ աղջիկը: Ես չեմ կարող ընդդէմ կենալ նրա կամքին և իմ կողմից արգելք չըկայ. բայց եթէ դու կամ սա յօժար չէր լինիլ, այդ բանումը ես մեղաւոր չեմ լինիլ, պատասխանատուն դուք կըլինէք:

Այս ասելով տիրուհին նամակը տըլաւ աղջկանը:

Այծատուրը այնպէս կարծեց, թէ երազումն է տեսնում այս անցքը, մնաց լուռ և վեր բաշլած, ոչինչ չըկարաց խօսել: Իսկ Գոհարիկն ասաց.

—Ես հնազանդ եմ իմ հօր կամքին, բայց չեմ կարող բռնութեամբ տիրել մի երիտասարդի սրտի վրայ. գուցէ նա համաձայն չէ:

Այծատուրը տեսաւ, որ իր տեսածը երազ չէ և ոչ հանաք են անում իր հետ, բոլոր ուժը մի տեղ հաւաքելով՝ ասաց.

—Ես ոչ պակաս հնազանդ եմ իմ տիրոջ կամքին. նա որ ինձ հրամայէ թէ գնա ջուրն ընկիր, կընկնիմ, ուր մնաց որ նա ինձ ջուրը չի ձգում, այլ հանում է ջրից:

—Ուրեմն ամեն ինչ վերջացած է, ասաց տիրուհին և կանչեց ծխատէր հոգևորականին, որին ցոյց տալով իր ամուսնու նամակը՝ խնդրեց, որ շուտով պատկի ծէսը կատարէ:

6.

Հինգ օրից յետոյ սովզաքարը եկաւ: Հէնց որ տան

գաւիթը մտաւ, տեսաւ Այծատուրին իր աղջկայ հետ ուրախ գլարթ ճեմելիս իր հոյակապ տան պատշգամբի վրայ:

— Այս ի՞նչ խաղ է, մտածեց նա. — երևում է, որ իմ գրածի հակառակ սա ամուսնացել է իմ աղջկայ վրայ: Ուրեմն ես էլ ինձ այնպէս ցոյց կբտամ, որ իբր թէ իմ կամքն էլ այդպէս է եղել: Ներս մտաւ ուրախ գլարթ, բարեկեց ամենքին և դառնալով տղային ու աղջկան՝ հարցրեց կնոջը՝ արդեօք կարո՞ղ եմ շնորհաւորել:

— Այո՛, այո՛, ասաց կինը. — ինչպէս որ գրել էիր, թէ մինչև իմ գալս պսակւած պրծած լինեն, ես էլ անյապաղ կատարեցի քո կամքը:

Այստեղ մարդը գլխի ընկաւ, որ իր նամակի բովանդակութիւնը փոխւած է, և կասկած տարաւ Այծատուրի վրայ, թէ նա ինքը կըլինէր փոխած և մտածեց վրէժ-խնդիր լինել:

Միւս օրը գնաց իր այգին և այգեպանին պատուիրեց մի խոր հոր փորել և ամբողջ գիշեր կրակ վառել նրանում. իսկ վաղը առաւօտեան, ասաց, մի մարդ կուղարկեմ այստեղ. հէնց մտնի թէ չէ, բռնեցէք և ձգեցէք նոյն հորի մէջ և վրան նոր ցախ ածեցէք և այրեցէք:

Սովզաքարն ինչպէս ասաց, այգեպաններն էլ այնպէս պատրաստեցին:

7.

Երեկոյեան ընթրիքի ժամանակ սովզաքարը դառնալով Այծատուրին՝ ասաց.

— Ես թէպէտ գրեցի, որ պսակն առանց ինձ կատարի, բայց հիմա տեսնում եմ, որ շատ եմ շտապել: Այդ նրա համար արի, որ ինձ շատ դիւր եկար: Ի՞նչ կասեն բաղաբացիք. չեն ասիլ, թէ ինչո՞ւ ժլատութիւն արաւ և պսակն առանց հրաւէրի կատարեց: Վաղը պէտք է մեծ հրաւէրը սարքեմ և ես ինքս կըտեսնեմ բոլոր պատրաստութիւնը: Քեզ կըխնդրեմ միայն, որ գնաս այ-

գին և այնտեղ թարմ մրգեղէնի պատրաստութիւնը ինքդ տեսնես. չըմոռանաս նաև թարմ ծաղիկներից բազմաթիւ փունջեր շինել տալ:

Միւս օրը Այծատուրը վեր կացաւ, պատրաստեց որ գնաց այգի: Ճանապարհին, աղօթատան մօտովն անցնելիս, միտն ընկաւ, որ օրը կիւրակի է և ամբողջ ժողովուրդը աղօթքի է կանգնած: — Գնամ, ես էլ կատարեմ իմ աղօթքը, Աստըծուն փառաբանութիւն տամ. դեռ վաղ է, չեմ ուշանալ ճաշայ համար հարկաւոր եղածը պատրաստել:

Այծատուրը մտաւ աղօթատուն և երկար մնաց այնտեղ: Սովզաքարի սիրտը տրըփում էր անհանգստութիւնից. նրա համար մի ժամը տարու չափ երկարանում էր: Մի երկու ժամից յետոյ շտապեց դէպի այգին, որ տեսնէ՝ իր հրամանը կատարւած է արդեօք: Այգին մտաւ թէ չէ՝ նրան ցիմ-ցիմ վերջրին այգեպանները և ձգեցին հրաբորբոք հորի մէջ և իսկոյն նորանոր ցախ ու փայտ թափեցին մէջը: Դեռ հորը չընկած՝ շատ աղաղակեց, թէ ես ձեր տէրն եմ, ձեր աղան եմ, բայց ոչ որ չըլսեց, կարծես ամենքն էլ խլացել ու կուրացել էին:

Այս դէպքից երկու ժամ անցած՝ Այծատուրը գնաց: Նրան ընդունեցին իբրև իրանց տիրոջը և յայտնեցին, որ նրա հրամանը կատարւած է: — Ի՞նչ հրաման, հարցրեց Այծատուրը և իմացաւ, որ սովզաքարն ընկել է ուրիշի համար փորել տրւած հորը:

Այստեղ հէքիաթարաններն ասում են, թէ այգեպանների աչքումը Այծատուրն իրանց տիրոջ նման էր երևացել, իսկ սովզաքարը մի ուրիշի: Ասում էլ են, թէ ճակտի գրեածը չի ճնջւիլ, և ուրիշի համար հոր փորողը ինքը կընկնի նրա մէջը:

ԶԱՆԳԻ-ԶՐԱՆԳԻ

1.

Մարդ ու կնիկ մի տղայ ու մէկ աղջիկ են ունենում. տղան հասած է լինում արդէն, իսկ աղջիկը դեռ բարուրումն է լինում: Այս աղջիկը դեռ հազիւ հինգ ամսական եղած, սրանց տանը տարօրինակ բաներ են պատահում: Երբ ոչ ոք չի լինում տանը, բացի ծծկեր աղջկանից, գալիս տեսնում են որ շատ ուտելու բաներ կան պակասած: Բաղիով կաթն է լինում դրած, տեսնում են դատարկած. մածուն է լինում, — նոյնպէս. տաշտումն էլ հաց չի մնում, բոլորներումը՝ իւր. այսպէս և ուրիշ շատ բաներ: Կարծում են որ գող պիտի մտած լինի տուն, բայց տղան ուրիշ բան է մտածում և ոչ ոքի բան չի ասում:

Մէկ անգամ, երբ ոչ ոք չի լինում տանը, տղան թաք է կենում մի մութ քնջնում և տեսնում է որ ինչ. — ահա իր ծծկեր բոյրը վեր կացաւ, թողած բաժինը կուլ տրւաւ, ընկաւ տաշտի վրայ, տեսաւ հաց չրկայ, այլ միայն խմոր է հունցած, ընկաւ խմորի վրայ և տաշտը մաքուր սրբեց. յետոյ ընկաւ դէս ու դէն, շատ հոտոտաց, տեսաւ էլ բան չրկայ, սուս ու փուս գնաց իր տեղը պառկեց, ինչպէս մի անմեղ երեխայ:

Մայրը դուրս էր գնացել թոնիրը վառելու. երբ որ եկաւ որ խմորը գնդէ, տեսաւ խմոր չրկայ: Տղան դուրս եկաւ մի անկիւնից, մօրը դուրս կանչեց և պատմեց նրան, ինչ որ տեսել էր աչքովը:

Մայրը չըհաւատաց, թէ ինչպէս կարելի է, այդպէս բան չի լինիլ:

Տղան ասաց. — Ուրեմն դ՛ուր գիտէք. այդ դուք, այդ ձեր աղջիկը. ինչ կուզէք՝ արէք. ես այս տանը չեմ կարող մնալ. դա որ մի քիչ էլ մեծանայ, մեզ ամենքիս էլ կուտի. դա դե է, դա վիշապ է և ոչ թէ աղջիկ:

Այս ասաց տղան ու հեռացաւ իրանց տանից: Քիչ որ հեռացաւ իրանց տանից, ճանապարհին նստեց: Քաղցած էր, ուտելու հաց չունէր, մի քանի հատ չորցրած ծիրան ունէր ջէրումը, հանեց կերաւ և կորիզները թաղեց այնտեղ: Այդ կորիզներից երեք ծիրանի ծառեր դուրս եկան յետոյ:

2.

Տղայի անունը Թաթուխ էր: Թաթուխը գնաց ընկաւ շօլէշօլ, որ դուրս գայ մի ուրիշ աշխարհ, բայց ոչ քաղաք գտաւ, ոչ գիւղ. տեսաւ՝ մի հովտի մէջ ոչխարներ են արածում, գնաց դէպի այն կողմը: Գնաց տեսաւ, որ ոչխարների մօտ հովիւ չրկայ: Երեկոյեան դէմ, երբ ոչխարի հօտը թեքւեց դէպի իր փարախը, Թաթուխն էլ նրանց հետ գնաց: Երբ որ հօտը փարախ հասաւ, մէկ մարդ ու կնիկ դուրս եկան մի քարայրից, երկուսն էլ կոյր, կթեցին իրանց ոչխարները շօշափելով, իրանց ուտելու բաժինը վերցրին մի շոկ ամանում, տարան հաց բրդեցին մէջը և սկսեցին ուտել: Թաթուխը կամաց մօտեցաւ բրդած ամանին և մի կողմից էլ ինքն սկսեց ուտել: Կոյրերը չիմացան, որ մի նոր հացընկեր ունէին, և թէ և չրկատացան այս անգամ, բայց ձայն չըհանեցին: Այս բանը կրկնեց մի քանի անգամ: Մէկ օր էլ մարդն ասաց կնկանը.

— Այ կնիկ, այս քանի օր է, ես քաղցած եմ մնում. կաթն ամեն օրւայ չափ է լինում, բայց ես չեմ կշտանում:

Կնիկն էլ ասաց.

— Այ մարդ, ես կարծում էի, թէ դու սովորականից շատ ես ուտում, էնդուր եմ ես քաղցած մնում. ուրեմն

յենք երկուսս էլ քաղցած ենք մնում. չըլինի թէ մի ուրիշ մարդ մասնակից է լինում մեր սեղանին:

— Չատ հաւանական է, որ այդպէս լինի: Ես մի ուրիշ բան էլ եմ նկատել: Մինչև հիմա ոչխարները մենք էինք տուն բշտում, բայց հիմա իրանք իրանց են ներս գնում. երեւի մի բշտոկ կայ նրանց: Գիտե՞ս՝ ի՞նչ է. հաց ուտելիս, երբ որ ես կըհագամ, դու իսկոյն երկու ձեռքդ մեկնիր, ես էլ միւս կողմից կըպարզեմ, և այսպիսով, եթէ մեր կողքին մարդ լինի, կըզբկենք նրան:

Երեկոյին հաց ուտելիս մարդ ու կնիկ կատարեցին իրանց պայմանը և մեր Թաթուխին իրանց ճանգը պցեցին:

— Ո՞վ ես դու, ասացին; ինչո՞ւ ես քեզ թարքնում մեզանից:

Թաթուխն ասաց. — Ես մի օտարական մարդ եմ, եկել եմ ձեր օջախն եմ ընկել. դուք եղէք ինձ հայր ու մայր, ես կըլլինիմ ձեզ որդի, հովուութիւն կանեմ և ձեզ կըպահպանեմ:

— Չատ լաւ. ասացին, ուրեմն քեզ հէնց Աստուած է ուղարկել մեզ համար. մենք զաւակ չունինք, դու եղիր մեզ որդի:

3.

Միւս օրը հայրը Թաթուխին պատուէր տրւաւ և ասաց.

— Լսիր, որդի. երբ ոչխարը կըտանես արածեցնելու, ոչ ձախ կողմի սարը կըտանես և ոչ աջ, այլ ուղիղ մեր դէմուղէմի սարը կըտանես:

— Շատ լաւ, ասաց Թաթուխը, բայց հօր պատուէրը չըկատարեց: Երկրորդ օրը հօտը բշեց ձախակողմեան սարը և հանդիպեցաւ այնտեղ մի գիւական հարսանիքի: Հաւաքւել էին բոլոր քաջքերը և զուռնով ու զափով հարսանիք էին անում: Սրանք որ տեսան Թաթուխին, գնացին բռնեցին և քաշ տրւին տարան իրանց խնջոյքը: Ա-

սացին. — Տեսնում ես հարսանիք է, մենք ամենքս զբաղւած ենք, պէտք է մեզ համար փայտ կտորտես:

Թաթուխը յօժարեցաւ, և կացինը ձեռքն առած, սկսեց ձեղքել մի ահագին գերան: Հէնց որ գերանի ձեղքը բաց արաւ մի քանի սեպով, կանչեց բոլոր քաջքերին, թէ՛ — եկէք, եկէք, շուտ արէք, ձեզ մի նոր օյին ցոյց տամ, որ ձեր հարսանիքի խնդութիւնը աւելի կատարեալ լինի: Հաւաքւեցին բոլոր քաջքերը, նոյն իսկ փեսացուն ու հարսնացուն էլ: — Աբա՛, ասացին, ինչ օյին պիտի ցոյց տաս: Թաթուխն ասաց. — Ձեռքներդ զրէք այս ձեղքումը, ես յետոյ ցոյց կըտամ:

Ամենքն էլ շտապելով ձեռքները զրին գերանի ձեղքումը, որ շուտով տեսնեն օյինը:

Թաթուխն իսկոյն սեպերը հանեց, և բոլոր քաջքերը միարեւրան սկսեցին աղիողորմ օռնալ:

— Վայ, վայ, կոտորւեցինք, այս ինչ արաւ այս մարդը. միթէ այսպէս օյին կըլինի:

Թաթուխն ասաց. — Այդ դեռ առաջարանն է, օյինը յետոյ պէտք է լինի: — Ասացէք, դուք էք հանել իմ հօրն ու մօր աչքերը և ո՞րտեղ էք պահել... Մինչև նրանց աչքերը չըտար, ձեզ փրկութիւն չըկայ:

— Այո՛, այո՛, վայ, վայ, ասաց մէկը, որի սիրտը ամենից շատ էր կսկծում ցաւից... Ահա այնտեղ է, այնտեղ, այն թփի տակին, գնա՛ վերցուր և ազատիր մեզ:

Թաթուխը գնաց վերցրեց աչքերը և եկաւ հարցրեց.

— Աչքերը գտայ, բայց ինչպէս պէտք է սաղացնեմ:

— Աչքերը կըզնես իրանց տեղը և մեր նորահարսի աղուխովը կըշրփես, իսկոյն կառողջանան:

Թաթուխը գնաց վերցրեց նորահարսի աղուխը:

— Դէ, հիմա ազատիր մեզ, աղաղակեցին ամենքը:

— Կազատէի, բայց ո՞վ է երաշխաւոր, որ դուք ձեր վրէժը չէք լուծիլ և մեծ պատառս ահանջս չէք թողնիլ: 2է, այդ յոյսը մի ունենաք, ինձանից ձեզ փրկութիւն չը կայ, լացէք ձեր սև օրը:

Դևերի հարսանիքը սուգի փոխւեց: Աղաչանք, պա-

դատանք չազդեցին նրա վրայ, ու ինչ լսելը կլինէր, եթէ փրկէր: Կացինը ձեռն առաւ մեր Թաթուխը և մեծից սկսած մինչև փոքրի գլուխները ջախջախեց, և այն սարը սրբեց դարանագործ դեերից:

4.

Երեկոյին, երբ որ տուն դարձաւ, կոյրերի աչքերը դրաւ իրանց տեղը, շրփեց բաջքուհու աղլուխովը և նրանք իսկոյն առողջացան: Փաթաթեցին Թաթուխին և փոխ առ փոխ համբուրելով, չրգիտէին՝ ինչպէս յայտնեն իրանց շնորհակալութիւնը և սրտների ուրախութեան անշափութիւնը:

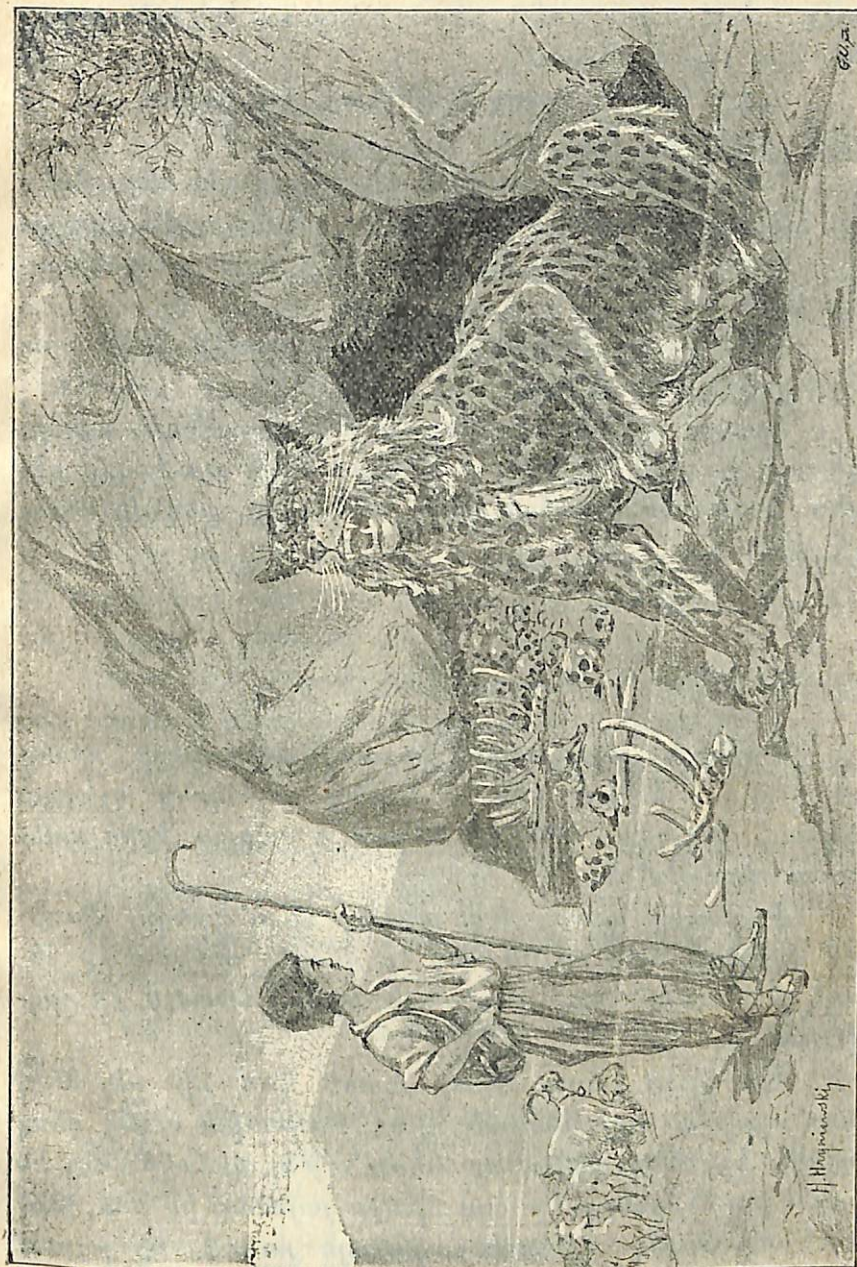
Այս դէպքից սիրտ առած, միւս օրը Թաթուխն իր հօտը քշեց դէպի աջակողմեան սարը: Հէնց որ սարի գագաթը հասաւ, մի ահագին մունչին լսեց. նոյնը լսեցին և ոչխարները և գողգողալով սկսեցին յետ յետ քաշուի: Թաթուխը չրկաբեց նրանց առաջը, բայց ուզեց ինքն աչքովը տեսնել, թէ ինչ գազան էր այդ մունչոյը:

Գնաց ձայնի ուղղութեամբ, մինչև հասաւ մի քարայրի, որի դռանը նստած մունչում էր իրան անծանօթ մի գազան: Եթէ ասէր՝ առիւծ է, առիւծ չէր. եթէ ասէր՝ վագր է, վագր չէր, բայց ինչ որ էր՝ մի սարսափելի գազան էր և իր կողմաւորովը աւելի շան նմանութիւն ունէր, միայն շանից անհամեմատ մեծ:

Մինչդեռ Թաթուխը, մի բարի տակ թաք կացած գազանին էր մտիկ տալիս, գազանն արդէն վաղուց էր նկատել նրան:

— Է՛յ մարդ, կանչեց գազանը մարդկային լեզուով, — ես ծնունդի վրայ եմ, կարող չեմ տեղիցս շարժուի, եկ ինձ ծնեցրու, մի վախենար, քեզ մի վնաս չի լինիլ:

Երբ որ գազանը մարդու լեզուով խօսեց, Թաթուխը սիրտ առաւ, ասելով մտքումը. «Մարդու լեզուով խօսողը մարդու խղճատանք էլ կունենայ, գնամ աղատեմ»:

Թաթուխը երբ որ մօտեցաւ զազանին, զազանն ասաց.— Եթէ ջուխտ ծնեմ, քեզ ուտելու եմ, իսկ եթէ կենտ, կեանքդ քեզ կընծայեմ:

— Գն գիտես, ասաց Թաթուխը, եւս բախտ, ինչ կը լինի, կըլինի:

Գազանի ցնկնած առաջին կորիւնը Թաթուխը ձգեց իր հովւական պարկի մէջ, երկրորդը նմանապէս, երրորդից յետոյ տեսաւ, որ էլ չըկայ, այն դրաւ զազանի առաջին և ասաց.

— Ահա այս մէկն ես ցնկնել, և կարծէր միթէ սրա համար այդչափ մոնչալ:

Գազանն ամաչեց իր զազանութիւնից.— Գնա՛, ասաց, կեանքդ քեզ եմ նըւիրել, և եթէ քո հօտն այս կողմը բերես, կարող ես ապահով լինել իմ կողմից, քեզ մի վնաս չի լինիլ:

Ծ.

Թաթուխը տուն տարաւ նորածին լակոտները, որոնց աչքերը դեռ խփած էին, ու նրանց կերակրեց ոչխարի կաթով: Այդ լակոտները մեծացան և դառան իբրև ամենահաստաբեր շներ իր համար:

Թաթուխը նրանց մէկի անունը դրաւ Զանգի, միւսինը՝ Զրանգի: Երբ որ մի տեղ էր գնում, տանում էր հետը, իսկ տանը եղած ժամանակ, նրանց պահում էր շրջաթախակապ:

Սրա վրայ անցաւ տասը տարի կամ մի քիչ աւել կամ պակաս, այդ Աստուած գիտէ. Թաթուխն ուզեց գնալ դէպի իր ծննդաբանը, որ տեսնէ՝ ի՞նչ վիճակի մէջ են այժմ իր ծնողները: Իր այս միտքը յայտնեց իր նոր հօրն ու մօրը, նրանք էլ կամք տւին այն յուսով, որ շուտով կըվերադառնայ: Թաթուխը մի աման կաթով լցրեց, զրեց թարեքին և իր հօրն ու մօրն ասաց.— Նայեցէք այս կաթին. երբ որ տեսնէք՝ գոյնը փոխել է, կարմրել է կամ

սևացել, իմացէք, որ ես մի նեղութեան մէջ եմ, իսկոյն կարձակէք իմ Զանգին ու Զրանգին, նրանք ինձ օգնութեան կըհասնեն:

Թաթուխը գնաց և հասաւ երեք ծիրանի ծառերին, որոնք արդէն շատ բարձրացել և ահագին կոկ ծառեր էին դառել: Իջաւ այդտեղ, փոքր ինչ հանդատացաւ և յետոյ գնաց իր ծննդաբանը: Ի՞նչ ծննդաբան... էլ ոչ մի շունչ չըկար կենդանի. ամբողջ գիւղը մնացել էր կանգուն, բայց մէջը բնակիչ չըկար: Թաթուխը ձիով էր գնում, հետն էլ մի խուրջին ունէր ճանփի պաշարով լիքը: Չին քշեց ուղղակի դէպի իրանց տուն և իջաւ դռանը: Մտաւ ներս, և, ո՛վ հրաշք, տեսաւ իր քոյրը նստած իրանց օջախի առջև, և ուրիշ ոչ ոք: Գոյրը վեր կացաւ, փաթաթեց եղբօր շնքին, ասելով.

— Գու բարձով ես եկել, հազար բարով, իմ եղբայր, իմ աչքիս լոյս, ո՛ւր էիր, ինչո՞ւ ուշացար այսքան: Այս ասաց քոյրը և շտապով դուրս եկաւ դուռը:

Տեսաւ ձին կապած, խուրջինը վրան: Խուրջինն ամբողջ կուլ տրւաւ և ներս գնաց եղբօր մօտ՝ ու հարցրեց.

— Եղբայր ջան, քեզ մատաղ, առանց խուրջինի ես եկել:

— Այո՛, պատասխանեց Թաթուխը, և իսկոյն հասկացաւ որ խուրջինը կուլ է տրւել:

Գոյրը մէկ էլ դուրս եկաւ և ձիու մէկ ոտը կերաւ ու ներս գալով հարցրեց.

— Եղբայր ջան, քեզ մատաղ, ձիդ երեք ոտով ես բերել:

— Այո՛, պատասխանեց Թաթուխը:

Գոյրը դուրս գնաց և ձիու երկրորդ ոտն էլ կերաւ և ներս գալով հարցրեց.

— Եղբայր ջան, քոյրդ քեզ մատաղ, ձիդ երկու ոտով ես բերել...

— Այո՛, պատասխանեց եղբայրը:

Գոյրն շտապով դուրս գնաց և երրորդ ոտը կերաւ,

և էլի ներս գալով հարցրեց.

— Եղբայր ջան, ձիդ մի՞ ոտքով ես բերել:

— Այո՛, ասաց Թաթուխը, որի սիրտն արդէն սկսել էր զողողալ: «Ձին ուտելուց յետոյ պիտի ինձ էլ ուտի. ինչ պիտի անեմ ես, ինչպէս պիտի ազատուեմ», մտածում էր նա:

Քոյրը դուրս գնաց, չորրորդ ոտքն էլ կերաւ, էլի ներս եկաւ և հարցրեց.

— Եղբայր ջան, ո՞տքով ես եկել:

— Այո՛, բոյրիկ ջան, ոտքով եմ եկել, ոտքով էլ պիտի գնամ, բայց չըզիտեմ, պիտի թողնեն թէ ոչ:

— Վնւյ, քօռանամ ես, եղբայր ջան, ինչպէս կըթողնեմ. անա քանի տարի է՝ աչքս բո ճանապարհին է, թէ երբ պիտի եղբայրս գայ, որ սրտիս մէջ տեղ տամ նրան: Ով գիտէ քաղցած ես, սպասիր, ես գնամ քեզ համար հաց բերեմ:

Քոյրը դուրս գնաց թէ չէ, տան անկիւնից մի աքաղաղ դուրս եկաւ և ասաց Թաթուխին.

— Այ տղայ, բոյրդ գնաց ատամները սրելու, որ գայ քեզ ուտի. ճար ունիս, տես:

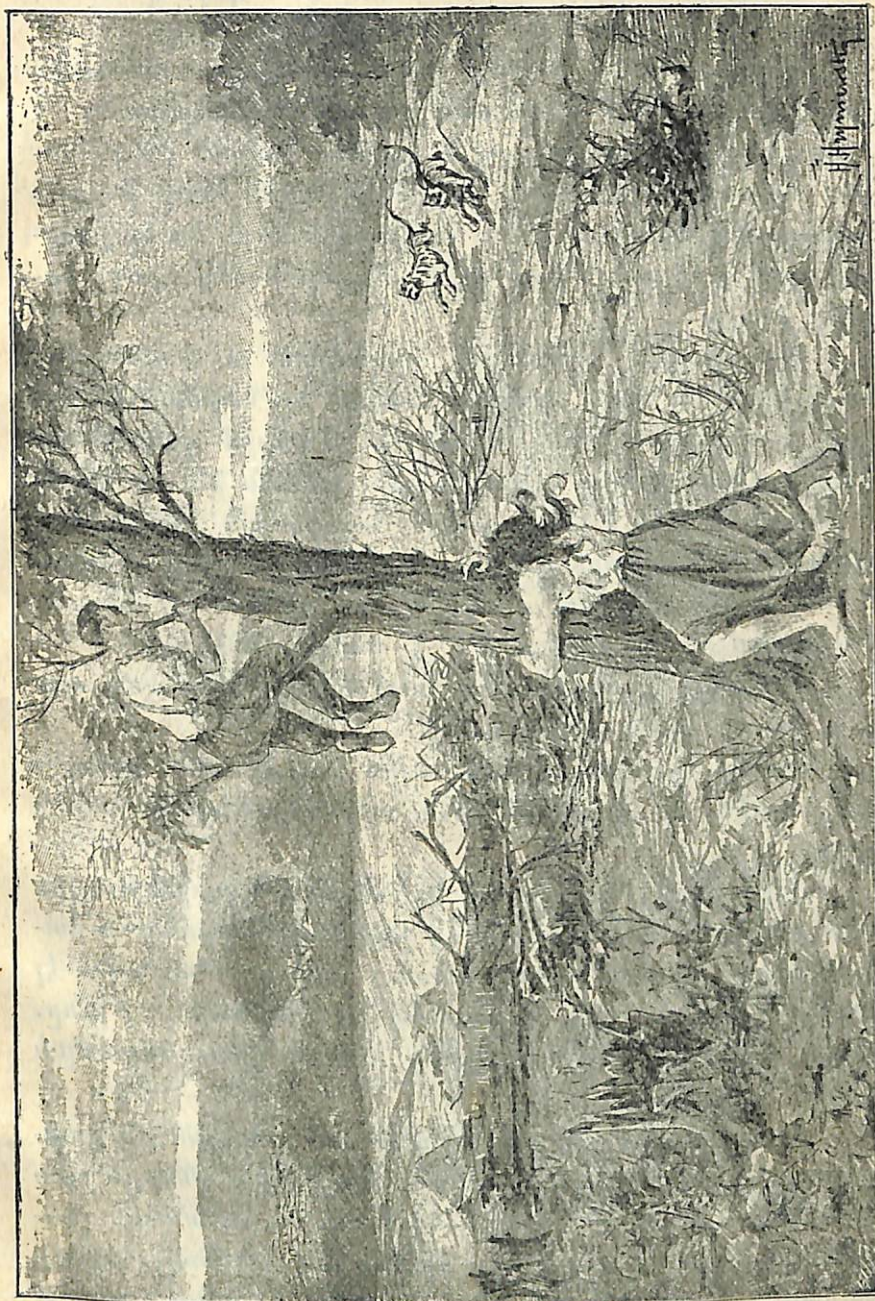
— Ի՞նչ ճար անեմ, չըզիտեմ, ասաց տղան:

Աքաղաղն ասաց. — Մուշտակըդ հանիր, մէջը մոխրով լցրու, հերթիցը կախ արա, ինքդ դուրս եկ, փախիր: Նա կըզայ՝ կընկնի մուշտակիդ վրայ, աչքերը մոխրով կըլըցնւեն. մինչև նա աչքերը կըմաքրէ, դու բաւական տեղ գընացած կըլինիս:

Ինչպէս ասաց արաղաղը, տղան էլ այնպէս արաւ ու փախաւ:

Աղջիկը եկաւ, տեսաւ՝ եղբայրը չըկայ, մուշտակըն ընկաւ աչքովը, կարծեց՝ նա ինքն է եղբայրը. զագանի պէս վրայ ընկաւ, քրքրեց, մոխիրը թափուեց վրան և աչք ու բերան լցրեց: Տեսաւ որ խաբւած է, սաստիկ կատաղեց, շուտով թափ տըլաւ մոխիրը, աչքերը սրբեց և վազեց եղբօր ետևից:

Թաթուխը բաւական հեռացել էր. յետ մտիկ տւաւ,

տեսաւ քոյրն արդէն հասէհաս է, ինքն էլ ջանք արաւ, հասաւ ծիրանի ծառերին և մազլցեց մէկի վրայ:

Քոյրը հասաւ, փորձեց ինքն էլ բարձրանալ ծառը, չըկարողացաւ, սկսեց ատամներով կրծել ծառի բունը և այնքան կրծեց, որ բոլորովին կտրեց: Կտրած ծառն ընկաւ երկրորդ ծառի վրայ, տղան էլ նոյն ծառի ծայրին նստեց: Աղջիկն սկսեց կրծել երկրորդ ծառը: Սա էլ կտորւեց, ընկաւ երրորդ ծառի վրայ: Աղջիկն սկսեց կրծել երրորդ ծառը:

Այս միջոցին Թաթուխի հայրագիրն ու մայրագիրը նայեցին նշան գրած կաթին, տեսան որ կարմրել է, իսկոյն արձակեցին Զանգի-Զրանգին: Մտերիմ գազաններն իսկոյն դտան իրանց տիրոջ հետքը, տեսան թէ ո՞ր կողմն է դնացել և ի՞նչ ճանապարհով. հսկայական ոստիւններ անելով մի ակնթարթում հասան իրանց տիրոջը: Վերջին ծառն արդէն ընկնելու վրայ էր, երբ որ նրանք հասան: Թաթուխը նրանց տեսաւ թէ չէ՛ կանչեց վերևից.

— Զանգի-Զրանգի. հէնց հուփ տըւէք, հէնց կուլ տըւէք, որ մի պուտ արիւն կաթի:

Նրանք էլ այնպէս հախուեցին աղջրկանը և այնպէս կուլ տըւին, որ միայն մի պուտ արիւն կաթեց մի տերևի վրայ:

Տղան իջաւ ծառիցը, Զանգի-Զրանգին փաթաթուեցին նրա ոտներին և կաղկանձելով յայտնեցին իրանց ուրախութիւնը տիրոջ ազատութեան համար: Թաթուխն էլ նրանց գլխները շփեց և յայտնեց իր շնորհակալութիւնը. յետոյ արիւնոտ տերևը վերցրեց, ծալեց դրաւ ծոցումը և ընկաւ ճանապարհ:

Չատ գնացին թէ բիշ, սրանք հանգիւպեցին մի քարանի: Քարանի տէրը որ տեսաւ Թաթուխի շները, շատ հաւանեց և ասաց մտքումը. — Եթէ այս առիւծանման շներն իմս լինեն, էլ հարամուց երկիւղ չեմ ունենալ, հարիւր հարամի (քարան կտրող աւազակ) էլ որ լինի, սրանք երկուսով ամենի պատասխանն էլ կըտան:

Յետոյ դառնալով Թաթուխին ասաց.

— Այ տղայ, եկ այդ շները տուր ինձ. քանի ջորի որ ուզես, իմ քարանից վերցրու իրանց բեռներով:

— Յոյր քարանդ էլ որ տաս, էլի չեմ տալ, ասաց Թաթուխը:

— Ուրեմն դու քո երկու շանով աւելի՞ հարուստ ես, քան թէ ես իմ ահագին քարանով:

— Կարծեմ որ այդպէս է, պատասխանեց Թաթուխը: Քո ահագին քարանը քո կեանքը չի փրկիլ, դեռ կարող է քո մահանդ էլ պատճառ լինել, որովհետև եթէ հարամիքը գան, առաջ քեզ կըսպանեն, յետոյ ապրանքը կըտանեն. իսկ իմ կեանքս ապահով է, քանի որ սրանք կան: Ուզենամ՝ այս բոլակէս քո բոլոր քարանդ ձեռիցդ կըխլեմ սրանց օգնութեամբ. բայց ես հարամի չեմ, որ այդպէս անեմ:

Այսպէս խօսելով բաւական տեղ գնացին, յետոյ քարանի տէրն ասաց.

— Որովհետև շներդ ինձ չես տալիս ոչ մի գնով, եկ ես քեզ մէկ հեշտ բան կասեմ. եթէ խմանաս, իմ քարանը քեզ, իսկ եթէ ոչ՝ քո շներն ինձ:

Թաթուխն ասաց. — Համաձայն եմ. ասն, տեսեմ՝ ինչ պիտի ասես:

— Ահն տես իմ այս ձեռիս գուտազանը. եթէ խմանաս, թէ սա ինչի է, իմ քարանը քեզ, իսկ եթէ չիմանաս, քո շներն ինձ:

— Չատ բարի, ասաց Թաթուխը և սկսեց իր գիտեցած բոլոր ծառերի անունը տալ, ասելով — հոնի է, գլուխի է, սգնի է, բոխի է, աճաքքի է, լորի է, թխկի է, տկողնի է, կաղնի է... և այսպէս շատ ծառի անուն տըւաւ, մինչև բոլոր գիտցածը հատաւ, բայց ոչ մէկն էլ այն չէր:

— Ուրեմն շներն իմն են, ասաց քարանի տէրը. կապիր դրանց և տուր ինձ:

— Սպասիր, դեռ էլի մտածեմ, ասաց Թաթուխը. մի ծառի անուն գիտեմ, ահա լեզուիս ծայրին է, բայց ուզիդ միտքս չի գալիս, որ ասեմ. ես հաստատ գիտեմ որ այն պիտի լինի:

Այս միջոցին ծոցումը մի բան սկսեց ճրբալ ու վերջը որոշ ձայնով ասաց.

—Ճրբր... ճրբր ճապկի, ճրբ ճապկի, ճապկի: Այս ասողը ծոցումը դրած արիւնի կաթիլն էր:

—Գտայ, գտայ, բացագանչեց Թաթուխը և դաւազանից բռնելով՝ ասաց.—ճապկի է:

—Գտար, ասաց քարւանի տէրը. քեզ արժանի է իմ քարւանը:

—Բոլոր քարւանդ ինձ հարկաւոր չէ, ասաց Թաթուխը. ես մի հովիւ մարդ եմ, վաճառական չեմ. մի բեռը շորեղէն տուր, տանեմ ինձ համար աղջիկ ուղեւ պսակւեմ, այդ էլ բաւական է ինձ:

Քարւանի տէրն ընտրեց ընտիր ճոթեղէն և ինչ զարդ ու զարդարանք որ պէտք էր հարսի ու փեսայի համար, բարձեց մի ջորու վրայ և տրւաւ Թաթուխին:

Մի քիչ որ հեռացաւ Թաթուխը, տեսաւ, որ ծոցումը մի բան է պրպտում: Չեռքը ներս տարաւ որ աեսնի՝ ինչ է, և դուրս բաշեց մի ահագին օձ: Արիւնի կաթիլը դառել էր օձ և գլուխն արդէն հանել էր և մեկնել դէպի Թաթուխի բուկը: Թաթուխը դէն շարտեց այդ օձը, որ ամեն մի վայրկեանում հաստանում և երկարում էր, որ վիշապ դառնայ, և ասաց իր շներին.

—Չանգի-Չրանգի, հէնց հուպ տըւէք, հէնց կուլ տըւէք, որ ոչ մի պուտ արիւն չըկաթի:

Չներն այսպէս էլ արին, և վիշապ աղջրկայ հետքը կտրեցին:

Թաթուխը հասաւ տուն ամեն բարիք բարձած ջորուն: Իր համար աղջիկ, ուղեց պսակւեց:

Նրանք հասան իրանց մուրազին, դուր էլ հասնէք ձեր մուրազին:

Մ Ա Ն Ո Ի Կ Խ Ա Ն

Ինչպէս մեծերի մէջ կան տխմար և իմաստուն մարդիկ, մանուկների մէջ էլ կան տխմարներ և իմաստուններ: Իմաստութիւնը հասակից կախումն չունի. այդ մի շնորհք է, որ Աստուած նրան է տալիս, ում ընտրում է Ինքը: Այսպիսի ընտրւածներ շատ քիչ են լինում թուով: Ամեն մարդ կարող է իմաստութիւնը սիրել, իմաստասէր լինել, բայց ոչ իմաստուն: Սողոմոն իմաստունը տասներկու տարեկան ժամանակ արդէն իմաստուն էր: Դանիէլ մարգարէն նոյնպէս իմաստուն էր շատ փոքր հասակից: Այսպիսի իմաստուն մանուկներ հայոց մէջ ևս շատ են եղել: Ահա այսպիսի մի մանուկի պատմութիւն պիտի անեմ:

*

Թիֆլիս քաղաքի փողոցով մի մարդ էր դնում դէպի քաղաքի շուկան (բազարը) ձուով բարձած մի էջ առաջը գցած: Նրա ետևից էլ մի ուրիշ մարդ մի գիժ եզն էր առաջն արած տանում դէպի սպանդանոց: Եզնատէրը բղաւում է իշատիրոջը:

—Ի՞նչիդ կապը բռնիր, մի կողմ քաշւիր, եզս գիժ է, հարու կըտայ:

Մի քանի անգամ կանչում է այսպէս, բայց իշատէրը չըլսելն է դնում, մինչև եզը հասնում է և իր եղջիւրներով զարկում է կթոցներին ու վայր գլորելով կոտորտում ձաւնը: Այս ժամանակ իշատէրը բռնում է եզնատիրոջ օձիքը և տանում դատարան:

Այս գէպքին ներկայ էին շատ մանուկներ և նայում էին նրանց կուրին: Մանուկներից մէկը՝ մի աշխոյժ և կայտառ երեխայ՝ երբ տեսաւ որ զրանք դատաստանի են դիմում, նրանց ետևից կանչեց.

— Եզնատէրը համբանայ, եզնատէրը համբանայ:

Այս խօսքն իմացաւ եզնատէրը և երբ դատաւորի մօտ գնացին, իշատէրն իր գանգատն արաւ, վնասը պահանջեց, դատաւորը դարձաւ եզնատիրոջը և հարցրեց, թէ ի՞նչ ունի ասելու, նա իրան համը ձեռքրեց և ձեռքով հասկացրեց դատաւորին, որ լեզու չունի:

— Այս մարդը համը է, ասաց դատաւորը, դու վկաներ բեր, որ քո գանգատդ ուղիղ է:

— Տէր իմ, պատասխանեց էշատէրը, սա սուտ է համը ձեռնում, ընդհակառակն՝ քանի անգամ բզաւեց ետևիցս, թէ մի կողմ քաշիր էշըդ, եզըս գիժ է, հարու կրտայ...

— Զատ լաւ, ինչո՞ւ ուրեմն չըկատարեցիր այս մարդու ասածը. ուրեմն էլ ի՞նչ ես ուզում սրանից:

Յետոյ դատաւորը եզնատիրոջը հարցրեց, թէ ինչու է համբանում, քանի որ խօսել զիտէ:

— Տէր իմ, այս իմ խելքի բանը չէր, պատասխանեց եզնատէրը, այլ Աստուծոյ ողորմութիւնն էր, որ ինձ վրայ հասաւ մի երեխայի բերանով: Երբոր այս մարդը ինձ քաշըշելով ձեզ մօտ էր բերում, մի շնորհալի մանուկ կանչեց ետևիցս. «Յգան տէրը համբանայ»: Ես էլ նրան լսելով համբացայ և ահա, ինչպէս տեսաք, այդ մարդն իր բերանով խոստովանեց, որ ես քանի անգամ կանչեցի իրան, թէ էշըդ մի կողմ քաշիր, եզս գիժ է:

— Զատ լաւ, գնա՛, ասաց դատաւորը, դու արդար ես. միայն այն երեխային ուղարկիր ինձ մօտ, ես կուզեմ տեսնել նրան:

Այս գէպքից յետոյ յայտնի եղաւ շատերին, որ իրանց մէջ մի իմաստուն մանուկ կայ, և ով որ տեսնում էր նրան՝ զլուխ էր վայր բերում, ինչպէս մեծ մարդու, և յարգում ու պատուում նրան, ինչպէս Աստուծոյ ընտրածի:

Բուն բարեկենդանի կիրակի երեկոն էր: Ամեն տան մեծ խնդութիւն և ուրախութիւն կար: Տխուր էր միայն քաղաքի մէջ մի նշանաւոր կին իր աղախնու և երեխանց հետ: Գրանք ոչինչ չունէին ուտելու:

Տիկնոջ մարդը երևելի հարուստ վաճառական էր: Երկար ժամանակ էր, ինչ որ հեռացել էր քաղաքից և կնոջ համար ապրուստ չէր ուղարկել: Կինն սկսել էր տան կայքը քիչ-քիչ ծախել և նրանով կառավարել էր մի կերպ, վերջն սկսել էր ձեռագործութիւն անել, բայց դրանով այնքան վարձատրութիւն չէր ստանում, որ բաւական լինի իր ապրուստին: Այդ օրւայ ձեռագործին ընդամենը երկու շահի էին տրւել. մի շահու իւր ու հաց էր առնուլ տրւել, խաշու շինել, մի շահու էլ խունկ ու մոմ:

Այս տխրալի բոպէին մէկ էլ յանկարծ դուռը թրխկթխկացրին: Կնոջ ամուսինն էր նա, որ նոր էր եկել օտարութիւնից:

— Ո՞վ ես, հարցնում են ներսից, բայց մարդը խորամանկութեամբ իր անունը չի տալիս, իր կնոջ հաւատարմութիւնը փորձելու համար:

— Ես եմ, ասում է, ինչ էք հարցնում, մի՞թէ չէք ճանաչում: Եւ այս ասում է ձայնը փոխած: Հարցնողը աղախինն էր, իսկ կինը բաց էր արել պատուհանը, որ եթէ օտար մարդ լինի ներս եկողը, իսկոյն ինքն իրան վայր դուրէ տան երբորդ յարկից: Այնքան տարի խեղճութիւն էր քաշել, բայց ոչ ոքի յայտնած չէր իր չքաւորութիւնը, արատաւորած չէր իր մարդը անունը. լաւ էր համարել մեռնել, քան թէ որ և է անպատուութիւն բերել իր անւանը: Մարդը երբ համոզեց, որ օտարի առջև իր դուռը փակ է եղել, նոր յայտնեց իր անունը իր սեփական ձայնով, թէ ես Աւագն եմ, և դուռն իսկոյն բացեց իր առջևը:

Ներս գնաց տուն, բարեկեց կնոջը և չորս կողմին նայելով և տունն անշուք ու ամեն զարդ ու զարդարանքից զուրկ գտնելով՝ մնաց ապշած, թէ այս ինչ է նշանակում:

—Այս ի՞նչ բան է, ինչո՞ւ էք այսպէս, հարցրեց:

—Դ՞ու ողջ լինիս, ասաց կինը, ի՞նչ է եղել:

—Զարմանում եմ, ասաց մարդը, մի՞թէ մեր այս-ինչ ծառան քեզ չի հասցրել իմ ուղարկած գոհարը:

—Ոչինչ չեմ ստացել նրանից, ասաց կինը. բայց նա այժմ այլ ևս ծառայ չէ, այլ քաղաքիս առաջին հարուստն է. տներ է շինել հոյակապ պալատների նման, շինել է և մի մեծ եկեղեցի իր անունով, թագաւորի առաջին սիրելին է այժմ:

—Հասկացայ. ուրեմն իմ ուղարկած հարստութիւնը իրան է սեփականել և ձեզ մատնել այս թշուառութեանը: Զատ լաւ, ես եմ իմանում, թէ վաղն ի՞նչ օյին կրբերեմ նրա գլխին: Հիմա դատարկեցէք խուրջինս, այնտեղ ուտելու բան շատ կայ, այս երեկոյիս բաւական է մեզ, վաղն Աստուած ողորմած է:

Միւս օրը մեծ պատի երկուշաբթի օրն էր: Քաղաքի բոլոր թաղերում մի-մի խանութիւն էին հաստատել և մեծ-մեծ աղա մարդիկն անգամ բուրդը-գուրս մուշտակներ էին հագել, փափախները նոյնպէս, երեսներին ալիւր քսել, շրջապատել փառաշներով, որոնք նոյնպէս ծաղրական շորեր էին հագել: Ամեն անցնողի կանչում էր խանը և մի բանում մեղադրելով, նրանից մի տուգանք էր առնում: Այս խաներից ամենից նշանաւորը Մանուկ-խանն էր:

Մեր իմաստուն մանուկին խան էին շինել և նա դատաստան էր անում ոչ ծաղրածութեամբ, այլ բոլորովին լուրջ կերպով: Բոլոր մեծ ու փոքր մնացել էին հիացած, տեսնելով որ մի տասներկու տարեկան պատանի՝ մարդկանց սրտերի խորքերն է թափանցում, նրանց վատ արարքները երեսներին զարկում և հրամայում իր փառաշներին, որ ձեռնն անխնայ և որոշած տուգանքն առնեն: Բայց և շատերին, որոնք զրկւած էին, խեղճ էին և թըշուառ, նրանց էլ կանչում էր, մխիթարում, խրատում և հաւարած տուգանքներին մի բան տալիս, որ տանեն իրանց պակասութիւնը հոգան:

Հէնց այս միջոցին Մանուկ-խանը նկատեց, որ մի մարդ երեսի գոյնը նետած՝ անց է կենում շտապ-շտապ, բռունցքը սղմելով և սլաօշները կծոտելով—իսկոյն հրամայեց իր փառաշներին, որ բռնեն այն մարդին: Մարդին բռնեցին և բերին Մանուկ-խանի առջևը կանգնացրին: Այս մարդը Աւագ վաճառականն էր:

—Ի՞նչ մարդ ես դու և ո՞ւր ես գնում այդպէս կատաղած, հարցրեց Մանուկ-խանը:

Վաճառականը տեսնելով, որ սա հանաք չի անում և պատրաստ է մինչև անգամ ծեծել տալու, ասաց.

—Խան, գլխիդ արեւիդ մատաղ, ես մի գանգատ ունիմ, արդար դատաստան արա: Այս-ինչ ժամանակ այս-ինչ մարդու ձեռքով ես Բաղդադից մի հրաշալի գոհար ուղարկեցի իմ կնոջ համար: Երեկ երեկոյին եկայ և իմացայ, որ մարդը իմ ամանաթս տեղ չի հասցրել: Այսօր զնացի իրան ասացի, նա թէ՛ ես տըւել եմ կնոջդ, նա որ շուայլ լինի և վատնէ, ես ի՞նչ մեղաւոր եմ: Եւ սկսեց կնոջս վրայ վատ-վատ բաներ խօսել: Գնացի թագաւորին գանգատեցի, թագաւորը կանչեց նրան, նա էլ իր հետ երեք վկայ բերաւ, որոնք միաբերան հաստատեցին, որ մարդն իմ գոհարը տըւել է կնոջս: Ի՞նչ է մնում ինձ անել այժմ, թէ ոչ մահու չափ պատժել կնոջս: Ահա և այն մարդիկը, որոնք անցնում են:

—Զատ լաւ, ասաց Մանուկը: Գրագիրներ, գրեցէք այս մարդու գանգատը, իսկ դուք, փառաշներ, բռնեցէք այն չորսին էլ և բերէք այստեղ:

Փառաշները բռնեցին երբեմն ծառայ, իսկ այժմ քաղաքի աղաներից մէկին և նրա երեք վկաներին: Մանուկ-խանը հրամայեց, որ վկաներին հեռացնեն իրարից և ջոկ-ջոկ սենեակում փակեն: Յետոյ դառնալով թագա-հարուստին՝ ասաց.

—Այս մարդը քեզ ի՞նչ գոհար է տըւել, ի՞նչ գոյն ունէր, ի՞նչ ձե ունէր, ի՞նչ մեծութիւն, ի՞նչ ծանրութիւն և ի՞նչ գորութիւն:

Մարդն ասաց, որ գոհարը մի քար էր կատուի աչքի

Рис. О. И. Шмерлингъ

չափ և նման: Յերեկը խաւար էր երևում, իսկ գիշերը փայլում էր: Թէ ինչ ծանրութիւն ունէր, չըզիտեմ, չեմ կշռել, և թէ ինչ զօրութիւն ունէր, նոյնպէս չըզիտեմ, չեմ փորձել:

— Գնա ասա, ի՞նչ զօրութիւն ունէր գոհարը, հարցրեց վաճառականին:

— Իմ գոհարն այն զօրութիւնն ունէր, որ ինչ դատարկ քսակում էլ գնէիր, իսկոյն ոսկով կըլցնէր, պատասխանեց Աւարը:

— Շատ քարի: Իսկ դու ինչ արիր այն գոհարը, յանձնեցիր տիրոջը, հարցրեց մեղադրւողից:

— Այո, յանձնել եմ, պատասխանեց թագա-հարուստը:

— Ձատ լաւ, տարէք սրան մի առանձին սենեակ և բերէք վկաներից մէկին:

— Գու տեսար, հարցրեց վկային, որ այն մարդը այս մարդու կնոջը յանձնեց սրա ուղարկած ամանաթը:

— Այո, պատասխանեց վկան:

— Ի՞նչ բան էր:

— Քար էր:

— Ի՞նչ ձև ունէր:

— Կոլոր էր:

— Ի՞նչ գոյնի քար էր:

— Սպիտակ:

— Ի՞նչ մեծութիւն ունէր:

— Ահա այսչափ կըլինէր, ասաց նա, ցոյց տալով իր ձեռքի բռունցքը:

— Թանաք քսեցէք սրա ամբողջ բռունցքին և նրանով թող գրոշմէ թղթի վրայ քարի մեծութիւնը:

Հրամանը կատարւեց: Թագա-հարուստը սուտ վրկաներ վարձելով՝ նրանց ասել էր, որ քար է եղել իր ստացածն ու տրւածը, բայց մոռացել էր ասել թէ ի՞նչ պիտի քար էր:

— Հիմա տարէք սրան իր սենեակը և միւս վկային բերէք: Միւս վկան էլ ցոյց տրւաւ, որ քարի մեծութիւնը

մի թաթաշափ էր, ձեր տափակ էր, գոյնը սև: Երբորդ վկան ցոյց տրուաւ, որ բարի մեծութիւնը եղունկի չափ էր, գոյնը կարմիր, ձեր քառանկիւնի:

Մանուկ-խանն այս ամենը գրել տրուաւ և յետոյ բոլորին երես առ երես բերելով՝ կարգաց ամենքի ցուցմունքները: Սուտ վկաները սարսափի մէջ ընկան, ամառնաթ ուրացողը ամօթահար եղաւ:

Բոլոր հանդիսականները միաձայն գոռացին.

— Կախեցէք զբանց, կախեցէք, խեղդեցէք, սպանեցէք:

— Սպասեցէք, ասաց Մանուկ-խանը, և դառնալով ուրացողին՝ ասաց.

— Այս բոլորիս յետ դարձրու այս մարդի ապրանքը, և քեզ կազատեմ, եթէ ոչ՝ կըհրամայեմ, և իսկոյն կըզլլխատեն քեզ:

Թագաւորի մօտ գնալիս ուրացողը գոհարը տարել էր հետը, որ եթէ բանը բացւի, յետ դարձնէ: Ծոցիցը հանեց գոհարը և տրուաւ Մանուկ-խանին:

Մանուկ-խանն էլ գոհարը յանձնեց տիրոջը և ստորագրութիւն առաւ նրանից, որ իր ապրանքն ստացաւ:

Փողովուրդը շատ գոհ մնաց այդ արդար դատաստանից և Մանուկ-խանին գովասանելով մինչև երկինք բարձրացրեց: Այս դատաստանի լուրը հասաւ մինչև թագաւորի ականջը: Թագաւորը կանչեց Մանուկ-խանին և ամեն բան մանրամասն իմանալով՝ մեծ պարգևներ տրուաւ նրան և իր մեծ իշխանների կարգը դասեց:

Մինչև այսօր էլ Մեծ պատի երկուշաբթի օրը շատերն են խան դառնում Թիֆլիսում, բայց Մանուկ-խանի պէս խան միայն մէկ անգամ է եղել և այլ ևս չի կըրկնել:

ՀԷՔԻԱԹՆԵՐԻ ԱՇԽԱՐՀ

պատկերագարդ սերիա

- 1. Ղազ. Աղայեանի. Գիւլնազ-տատի հէքիաթը, Այծատուր, Չանգի-Չրանգի, Մանուկ-Սան . . . . . 15 կ.
- 2. » » » Անտառի մանուկը, Ասլան-Բալա, Եղեգնուհի . . . . . 15 կ.

Տպագրւելու են

- 3. Փողովորդական. Ոսկի ձկնիկ,
- 4. » » Գառնուկ-եղբայր, Աղուէսը, Գայլը, Արջն ու Զմուռխառ-ղուշը.

Հ Ա Յ Բ Ա Ն Ա Ս Տ Ե Ղ Մ Ն Ե Ր

ընդհանուր վերնագրի տակ հետգհետէ լոյս են տեսնելու առանձին գրքոյկներով մեր բանաստեղծների լաւագոյն ստեղծագործութիւնները: Արդէն հրատարակւած են

- 1. Յովհան. Թումանեանի Սասունցի Դաւիթը . . . . . 15 կ.
- 2. » » Անուշ . . . . . 15 »
- 3. » » Լեզնուհներ . . . . . 15 »
- 4. Շանթի . . . . . Երգեր . . . . . 15 »
- 5. » » Լեռան աղջիկը . . . . . 15 »

Փ ո ղ ո վ ը դ ա կ ա ն գ Ր Բ Ո Յ Կ Ե Ր

- 1. Գ. Դեմիրչեան. Ուխտաւորներ, Աշուղի հէքիաթը (պատմածքներ) . . . . . 7 կ.
- 2. Վերեսաեւ. Վ. Մի անմեղ մարդու սոսկալի մահը, թարգմ. Պ. Պոռչեան . . . . . 6 կ.

ԴԻՄԵԼ ԳՐԱՎԱՃԱՌՆԵՐԻՆ

Հրատարակութիւնների պահեստ՝ Թիֆլիս, Товарищество „Ст. Лисицианъ и К°“. (Бебутовская ул. 29) և Типографія „Гермесъ“ (Мадатовская ул. 15).

ՍՏ. ԼԻՍԵՑԻԱՆԻ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հ. Սենկելիչ Յո երթաս. գ. 1 ը. 50 կ.

Բրեւ-Հարս Իննըսունևութը տարի առաջ. գ. 25 կ.

Ա. Ըօլլես պրօժ. Հրաշալի դար. 19-րդ դարի զրական և
բացասական կողմերը. գ. 80 կ.

ԴԻՄԵԼ ԳՐԱՎԱՃԱՌՆԵՐԻՆ

Խնդրում ենք այն անձանց, որոնք հաւաքած ունեն
ժողովրդական ընտիր հէքիաթներ, ուղարկել Ընկերու-
թեանս այդ հէքիաթները մշակելու և մեր սերիայի մէջ
պատկերազարդ հրատարակելու համար:

ՀԷՒԻԱԹՆԵՐԻ ԱՇԻԱՐՀ

պատկերագարդ սերիա

1. Ղազ. Աղայեանի. Գիւլնազ-տատի հէքիաթը, Այ-
ծատուր, Զանգի-Զրանգի, Մա-
նուկ-Սան . . . . . 15 կ.
2. » » Եղեգնուհի, Անտառի մանուկը,
Ասլան-Տալա . . . . . 15 կ.

Հ Ա Յ Բ Ա Ն Ա Ս Տ Ե Ղ Ծ Ն Ե Ր

ընդհանուր վերնադրի տակ հետզհետէ լոյս են
տեսնելու առանձին գրքոյկներով մեր բանաստեղծները
լաւագոյն ստեղծագործութիւնները: Արդէն հրատարակ-
ւած են

1. Յովնան. Թումանեանի Սասունցի Դաւիթը 15 կ.
2. » » Անուշ . . . 15 »
3. » » Լիզնիզներ . . . 15 »
4. Շանթի . . . Երգեր . . . 15 »
5. » . . . Լիոնան աղջիկը . . . 15 »

Փ ո ղ ո վ ը ղ ա կ ա ն գ ը ր յ կ ն ե Ր

1. Գեմիչեան. Գ. Ուխտաւորներ, Աշուղի հէքիաթը.
պատմաճօրներ . . . . . 7 կ.
2. Վերեսաւե. Վ. Մի անմեղ մարդու սոսկալի մա-
հը, Թարգմ. Պ. Պոռեան . 6 կ.
3. Շիւեանց Ա. Մի մահ և Անառակը. պատ-
մաճօրներ (տպագրուում է).

ԳԻՆՆ Է 15 ԿՈՔ.

ԴԻՄԵԼ ԳՐԱՎԱՃԱՌՆԵՐԻՆ

Հրատարակութիւնների պահեստ՝ Թիֆլիս, То-
варищество „Ст. Лисиціанъ и К^о“. (Бебутовск. ул.
29) և Типографія „Гермесъ“ (Мадатовская ул. 5).

« Ազգային գրադարան

NL0321491

18.692

891.99
L-44